

Novák Anikó

Felmutatni a végtelent

A bezártságban a tágasság iránti vágy felértékelődik, az olvasó sokkal inkább nyitottá válik a végtelenre. Tolnai Ottó folyton határokat feszegető, határokon áthágó, a végtelent a legkülönbözőbb formákban felmutató opusa kitágítja a teret, lebontja a falakat, így a szoba, ahova hetek óta be vagyunk zárva, átlényegül, olyanná válik, mint a *Költő disznósírból* hasábjain szereplő, félig leégett ház nyitott padlása, mely misztikus, végtelen műteremként tűnik elő, ahová a felhők csak úgy begomolyoghatnak.

Az így nyert napsütésben és a felhők simogatásában a végtelen megtestesülései után kutatok a Tolnai-szövegekben, nincs nehéz dolgom, hiszen az asszociációsoroknak sosincs végük, az imaginárius múzeum labirintusszerű feregnyúlványaival végtelenségig duzzasztott, végtelenek a szövegelések, az oldalazások, az ismétlések, a bolyongások, a tapogatások, a részletekre, semmisségekre fókuszáló obszervációk, a mániák, a szerző meghatározó metaforái, mint például a berlini rózsaszín flamingó, a csökmői esővízcsatornák, a rizóma, Barnabás lajtorjája, a pesti partvis, és a sor, ha nem is a végtelenségig, de hosszan folytatható.

Nem meglepő, hogy Tolnai a végtelennek is avatott szakértője, aki a földmérő figuránsaként mindig magánál hordja mérőlécét, ahogy arról egy interjúban vall: *„Egy figurális, egy naiv figurális festő által megfestett figuránsnak tudom magam. Úgy viszem, úgy kocogok, bukdácsolok árkon-bokron át e súlyos mérőléccel, mint Balthus nevezetes Utca-képén az a révült, jóllehet teljesen hétköznapi, jóllehet abszolút nyugodtan, pontosan lépkedő figura, a baguette-tel. [...] Igen, én is úgy viszem a figuráns mérőlécét, mint ahogy a balthusi figura a baguette-et, maga elé emelve...”*¹ Bár a mérőlécnek is a gyermekkorban, az apa boltjában találjuk meg a forrását, mégis a festményen látható baguette-hez hasonlóan számtalan hétköznapi és különleges tárgy is betöltheti a mérőőn szerepét. Jégzsínór, ruhaszáritó kötél, hajókötél, Dobó Tihamér vonalai, partvis, létra... A lényeg, hogy legyen mibe kapaszkodni, legyen, ami az ég felé tör, ami összeköti a fentet és a lentet, az ittet és a végtelent.

Mekkora a végtelen? Az egyik Tolnai-alakmás, Jonathán a *Vonaton* negyedik, (*Hárfakoncert*) alcímű litterulájában fejti ki erre vonatkozó elméletét. Szerinte

¹ Tolnai Ottó: *Az interjú mint olyan* (II. rész). <https://litera.hu/magazin/interju/tolnai-otto-az-interjumint-olyan-ii-resz.html>

akkor beszélhetünk végtelenről, ha valami akár pár fokkal is, de hosszabb, mint a hosszú, vagy a nagyon hosszú, ekkor megáll a tudományunk, kimondjuk, hogy végtelen, de egyben el is bizonytalanodunk. Ez az elbizonytalanodás különösen lényeges. Emmanuel Lévinas megdöbbenéséről ír a végtelen ideája és annak létmódja, a végtelenülés kapcsán. Hangsúlyozza, hogy a végtelenülés feltárulkozás, az idea belénk helyezése, az a valószerűtlen tény „amikor egy elkülönült, az azonoságában rögzült lét, az Ugyanaz, az Én mégis tartalmazza azt, amit pusztán azonossága által sem tartalmazni, sem befogadni nem képes. A szubjektivitás e lehetetlen követelményeket valósítja meg: azt a megdöbbentő tény, hogy többet tartalmaz annál, mint amennyit tartalmazni tudna.”² E folyamatban felismerhetőek a Tolnai-textusok mindent bekebelező mechanizmusai, a költői kategóriává válás mozzanatai.

A végtelen a legmeglepőbb helyeken, a legapróbb részletekben is megmutatkozhat, mint amilyen az *árvacsáth* egyik darabjának mocskos függönyrojtja: „nem értik, hogy ez az egyetlen bizonyítékom / csak ezt tudtam megmenteni magamnak / a végtelen e csücsökre meredve nyílt meg nekem / csak ezt tudtam megmenteni / a végtelen e mocskos véresbojtú / csücskét”.³

A Tolnai-univerzumban a végtelen elsősorban az azúr, a tenger, mely minden egyebet magába olvaszt. A folyó és a tenger találkozása, a misztikus delta végtelen hasadékként az idő és a lét leglényegébe enged betekintést a művész számára. A szerző felségvizeit tanulmányozva a vízi növények végtelen gyökereire, zsinórajaira, húrjaira bukkanunk *A pompeji filatelista XIII.* fejezetében: „Húzza a zsinórt, húzza a misztikus víz alatti hangszer végtelen húrját. Ha jó oldalról közelítesz, ha jól, pontosan fogod, ha kellő érzéssel érinted meg, minden dolog, tárgy, szó, jelenség enged, hogy kiemeld végtelen látható, ökönyálszerű avagy láthatatlan gyökerét, húrját, mert minden ilyen végtelen gyökérrel, húrral kötődik a centrumhoz (Istenhez?), úgy, mint amikor a cigányzenészek hegedűhúrral kötik a kisgyerekek lábát az asztalhoz, ne mászkáljanak szanaszét, igen, különben minden szanaszét mászkálna, szanaszét szállna, hullana a világban, semmi sem volna a helyén, minden szanaszét repülne, akár Šejka szemétdombján-lerakatán, akár Antonioni Zabriskie Pointjában...”⁴ Ilyen végtelen pókhálófonalak szövik át Tolnai Ottó szövegvilágát is, óvatosan, figyelmesen kell bánnunk velük, hogy ne hogy elszakadjanak, hogy felmutassák az összefüggéseket. A művekhez alkotójuk munkamódszerét követve kell közelednünk: türelemmel, végtelen alázattal, végtelen böngészéssel, silabizálással, nyitottsággal. S ha így teszünk, minket is olyan csodák érnek, mint az előbbi idézet szereplőit, a gyökér végén legnagyobb meglepetésükre az ördögfej, azaz a sulyom lapult, mely végigkísérte gyermekkorukat, meghatározta művészetüket, de ebben a formájában még sosem találkoztak vele, de még az is megtörténhet, hogy az óceán túloldaláról a vízbe érő kötél víz alatti kábelként egészen az otthoni körtefáig kigyózik, mint *A ruhaszárító kötél* című novellában.

A mélység helyett a magasba tör a Constantin Brâncuși *Végtelen oszlopa*, abszolút kopjafája, mely a Tolnai-alkotások visszatérő motívuma, fontos viszo-

2 Emmanuel Lévinas: *Teljesség és végtelen. Tanulmány a külsőről*. Jelenkor, Pécs, 1999, 10.

3 Tolnai Ottó: *árvacsáth*. Forum, Újvidék, 1992, 96.

4 Tolnai Ottó: *A pompeji filatelista XIII.*, Élet és Irodalom, 2001. május 18.

nyítási pontja, de Barnabás égis erő létrája vagy a pesti partvis is. Ez utóbbinál szeretnék elidőzni, tolnaisan szólva, végtelen. A *pesti partvis* című költeményben az apa bolti rőfjét idéző hétköznapi takarítóeszköz, melyet Pesten pillantott meg a lírai én, a mindenség ragyogó átmérőjévé, imagináriusan ragyogó mérőrúddá magasztosul. E különös tárgyat, a partvisok leghosszabbikát a Szerző-én kisajátítja, áthelyezi Pestről saját lokális világába, megváltoztatja funkcióját, majd képzőművészeti problémává teszi. Egy újabb Balthus-kép villan fel, baguette helyett gerenda, gerelyszerű rúd van az egyik alak kezében, s a gerelyszerűség festészeti megközelítése foglalkoztatja a Szerző-ént, aki a partvis révén valóban a mindenség kulcsát találja meg, és a román szobrász oszlopához hasonló emlékművé merevedik a rúddal kezében: „az imaginárius átmérő / tényleg mindent pontosítani képes / lám a látóhatár aranykerékét is / kiüllőssé szerkesztette máris / netán valóban az a pesti partvis / a pöcök / a végtelen ragyogó pesti partvis / mely apám rőfjét idézve mutatkozott nekem / a ragyogó végtelen pesti partvis / a pöcök / a mindenséget mint gyöngyöt a sikló / a mindenséget elnyelő semmi torkában / álltam a pusztában zokogva / majd a sziksóban térdre estem [...] az opálszemű lánykák mintha látták volna / kezemben a végtelen rúd végén a fekete napot”.⁵

A mélység és a magasság között ismét a szobában találjuk magunkat. Hallgatjuk, ahogy porladoznak a Homokvár falai, s a szétforgácsolódásban is rádöbbenünk a végtelenülésre: „Épp mostanában bajlódtam egy verssel, arról, hogyan verni szöveget a függőleges homokba? Hogyan akasztani képet, újabbnál újabb képeket a Homokvár falaira? Akasztgatni mániákusan egészen addig, amíg a homokszemek át nem veszik a képek szerepét, amíg minden egyes homokszem külön képként nem kezd villózni a napon egy nagy vízszintes galériában.”⁶ E homokszemek messzemenően teljesítik a lévinasi végtelenülés feltételeit, többet tartalmaznak annál, mint amit tartalmazhatnak. A képzőművészeti alkotások a homokszemekben élnek tovább, megsokszorozódva. A homoknak pedig nincs se eleje, se vége, ahogyan a rejtélyes *Homokkönyv*nek sem Borges novellájában, de ugyanez mondható el a Tolnai-opusról is, nem tudjuk hol kezdődik, hol végződik, csak elkápráztat bennünket a pergő homokszemek végtelen, körkörös tánca.

5 Tolnai Ottó: *Nem könnyű*, Jelenkor, Pécs, 2017, 122.

6 A görbe egyenes – Tolnai Ottóval Rudaš Jutka beszélget. *Parnasszus*, 2012/4., 11–12.